

Guido Pant

***Raamatust „Ajatu veerel“, Tallinn, 2009.
Eesti Juudi muuseumi väljaanne.***

Õudne lõpp

Kõik 207-nimekirja alusel arreteeritud juudid veeti Patarei müüride vahele ja topiti 6. jaoskonna kambritesse. Minu isa viimaseks hukkamiseelseks paigaks sai kamber nr 49, seesama vangikong, kus hiljem ootasin mina 511 ööpäeva paksu raudukse öösiti jalaga lahtilöömist – see tähendas surmaminekut. Saatus tahtis teisiti ja seda ööd ei tulnudki.

Keskvanglas oli kaks jaoskonda, kust viidi vahialuseid hukkamisele, üksikjaoskond ja kinnine VI jaoskond, üksikust viidi surmamõistetuid välja üksahaaval, kinnisesse kuuendasse toodi vange gruppide kaupa, kuna ruumi seal jagus; kahte suuremasse ja viide väiksemasse kambri kokku võis pressida mitusada vahialust. Surmamõistetud hõigati kongidest välja eranditult öösel. Kord oli niisugune, et vangidel kästi kõik oma riided selga panna ja see vähene, mis neil veel olemas oli, kambri väljudes kaasa võtta. Rivistati, loeti üle – edasi viidi läbi vahekodade trellitatud uste alla suurde vastuvõturuumi. Seal kästi kõik riided seljast võtta. Hukkamisele mõistetutel seoti käed kokku, edasi kinnitati seotud kätega vangid veel kord ühise pikka köie külge. Vastu vangimaja välisust oli tagurdatud presentkattega furgoonauto, sinna tiriti sellest samast pikast köiest sikutades alastikistud vangid – ikka kümne-viieteistkaupa. Niiviisi toimiti minu vangisoleku ajal 1943. aastal ja küllap siis ka 1941. aasta hilissügisel. Kirjutan sellest, kuna senise arusaama kohaselt toimus mahalaskmine Patarei keldris. Tõepoolest, niiviisi hukati Nõukogude ajal, seda küll. Aga ei Eesti Vabariigi ega ka Saksa okupatsiooni ajal seal vange maha ei lastud.

Kehtis vana kirjutamata seadus: vangla territooriumil relvaga viibimine oli keelatud. Kõigil vangivalvuritel oli vööle kinnitatud kabuur, milles oli

relv, vangimajja sisenedes tuli see korrapidaja ruumi jätta ja tühja kabuuriga oma tööpostile minna. Vanglas on küll hukatud surmamõistetuid, selle jaoks oli omaette ruum ühe laua, tooli ja lavatsiga, laual mürgipeeker. Oli valida, kas juua mürki või ei. Vastasel juhul seoti vang maskis timuka poolt lavatsil kinni, pandi silmus kaela ja avati põrandaluuk. Surmamõistetu langes pikaliasendist otse põrandaalusesse tühimikku. Oligi lõpp. Niiviisi toimiti esimese vabariigi aegu, selliselt toimus hukkamine ka Saksa ajal – aga ainult ametlikult surmamõistetutega. Sellest teatati *Landessender Revalis* või seintele kleebitud müürilehtedes või Rahva Sõnas. Siin oli tegu röövimistega, tapmistega, diversiooniga, sabotaažiga jne. Tihtipeale neid surmaotsuseid täide ei viidud, sellest on kirjutanud Jaan Kross oma raamatus „Kallid kaasteelised”. Kõik see ei kehtinud aga juutide kohta.

Mis sai juutidelt ära võetud varast või varanatukesest? Lühidalt öeldes, üks osa korteritesse jäänud kodusest varast koguti kokku ja saadeti lattu. Hoone paiknes Väike-Tartu maantee ja Maakri tänava nurgal suures kivimajas. Nagu pilkeks tassiti just siia kokku klavereid, diivaneid, trümoopeegleid, antiikseid laudu-toole, kõikvõimalikke vaipu – sest see maja oli juutide pühamu, sünagoog! Suurem osa sellest varast läks otse *Wehrmacht*'i kätte. Kaubavagunid täis pähklipuust puhveteid, musti tiibklavereid ja nahkseid tugitoole, õlimaale, Türgi vaipu ja sulgpatju – kõik veeres *Vaterland*'i poole. Samas kaebas Tallinna linnakomissar, et kuld ja mündid laekuvad visalt. Need pidi saadetama Berliini Pandimajja.

Mis sai sellest isiklikust kraamist, mida üks vahistatu kinnivõtmisel kaasa võttis? Politseijaoskonnas võeti need asjad lihtsalt ära ja selle kohta on tehtud eraldi teatis, mis algab sõnadega: „Härmo Pant'ilt hoiule võetud asjad...” „Hoiule võetud asjade raamatus” on sissekanne nr 165, millele on hiljem tehtud lisamärke: „Poliitilise Politsei Juhatajale – Esitan korraldusse – Lisa: H. Pant'ilt juurdluse käigus äravõetud asjad kinnipitseeritult, Tallinnas, 30. septembril 1941 nr 488.” Niisiis sinnamaani on „hoiulevõetud asjadega” asi selge, need jõudsid Pol-Pol-i pärusmaale.

Siirdume hetkeks tagasi vangla nn vestibüüli, mille põrandale olid langenud vangide seljast kistud riided ja kolksatanud jalavarjud. Kõik see vähene leidis sealt tee keldrisse kinnipeetavate riidelattu. Ja kuna sellel „varandusel” enam omanikku polnud, võis iga vangivalvur või muidu asjamees sealt endale võtta, mida hing ihkas.

Kuhu viidi juudid mahalaskmisele ja kus on hukatute hauad, on tänaseni kindlaks tegemata. Minu teada pole sellest säilinud mingisuguseid tõendeid.

Küll on mu emal olemas tema oma käega kirjutatud õhukeses kaustikus kirjutis „Teadasaamisest, kus Härmo maetud on”. Tsiteerin seda: „See oli käitises, minu töökoha riiehoiu ruumis, kui ma seal hakkasin laulma „Tähtede taga”. Mõtlesin, miks ma laulan surma laulu, mis päev see täna on? Siis tuli mulle meelde, et sel kuul ja päeval on minu mehe surma aastapäev. 25. september... Varsti tuli riiehoiuruumi üks töölistest, kellele rääkisin, et mu mees oli juut ja tapeti sakslaste okupantide poolt. Tööline küsis, kas ma tean, kuhu mu mees maetud on? „Seda ma küll ei tea,” vastasin talle. Siis kuulsin sellelt tööliselt ühe loo. Keegi tema tuttav oli küsinud Liiva kalmistuvahilt, kas ei ole seal õudne elada? „Ei,” oli kalmistuvaht talle vastanud, „siis oli küll õudne, kui Patareist toodi juudivangid ja tapeti siin taga metsas. Hirmus oli nende kisendamine ja karjumine.” „Kus on see mets, kus nad tapeti?” Kalmistuvaht näidanud käega pahemale poole, öeldes, et seal taga on see mets. Selle transporditöölise abikaasa on Liiva kalmistule maetud ja me otsustasime järgneval pühapäeval kalmistule minna. Krundi lähedal, kus mu kaaslane mees on maetud, nägin üht naist, kellelt küsisin, kas ta teab, kus on see mets, kus juudid ära tapeti? Tema teadis hästi, viis meid ühe tee peale ja ütles: „Minge seda teed mööda edasi, kuni tuleb üks suur liivakraav ette. Sellest kraavist minge üle, keerake pahemat kätt, ja varsti leiatega selle metsa üles...” Tahtsin laulda „Tähtede taga”, aga kui metsa jõudsim, unustasin laulu laulmast, sest olime mõlemad väga ehmunud, kui nägime siin ja seal auke, mis olid alla vajunud haudadest. Kaugemale me minna ei julgenud, sest mets oli nii üksik... Olen paljudele tuttavatele rääkinud sellest metsast. Kui teist korda hiljem sinna metsa tagasi tahtsime minna, siis ei julgenud meie mitte enam, sest juba eemalt paistis, et sinna üks vahiputka ehitatud oli.”